

Malaka'da
Sabutu
Jabek
Carnii

tekiz denetimindeki Malaka hiçbir zaman eski ticarî üstünlüğünü devam ettiremedi. Yabancı tüccarlar yüksek gümrük vergilerinden ve resmî yolsuzluklardan kurtulmaya çalışırken müslüman tüccarlar daha çok Portekizliler'in rakibi olan Sumatra'daki Açe Sultanlığı'nın Açe Limanı'nı tercih ettiler. Şehir 130 yıl Portekiz işgali altında kaldıktan sonra Ocak 1641'de Hollandalılar'ın eline geçti ve Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin ticaret ağında sıradan bir liman haline gelerek eski konumunu iyice kaybetti. Malaka'yı önemli bir ticaret merkezi saymayan Hollandalılar, burayı esas itibarıyla Amsterdam-Batavya deniz yolunun Malaka Boğazı üzerindeki başlıca stratejik savunma merkezi olarak kullandılar. İslâmiyet, Katolik Portekiz yönetimine nazaran Protestan Hollanda yönetimi altında daha hoşgörülü bir muamele görmesine rağmen Malaka, sarayından yoksun kalması ve İslâm dünyası ile ticarî bağlantısının kesilmesi sebebiyle artık Malay toplumunun ve İslâm kültürünün gelişmesine bir katkı sağlayamadı.

Malaka, Napolyon savaşları sırasında Fransızlar'ın eline geçebileceği endişesiyle İngilizler tarafından işgal edildi (1795) ve Portekizliler'in müslüman binalarının taşlarıyla yaptıkları ünlü kalesi gelecekte düşman kuvvetlerinin muhtemel kullanımına karşı bir önlem olarak yıkıldı. Şehir 1818'de tekrar Hollandalılar'a verildiyse de 1824 tarihli İngiliz-Hollanda Antlaşması gereğince İngilizler'in denetimindeki Batı Sumatra'nın Bengkulu bölgesi karşılığında yine onlara geçti. 1826'da Hindistan'da oturan genel valiye bağlı Boğazlar İdaresi (Straits Settlements) adlı İngiliz sömürge idaresine dahil edilen Malaka ticarî önemini temelli kaybettiyse de

buna karşılık tekrar bir İslâm ilim-kültür merkezi halini aldı. 1874'ten 1957'ye kadar Singapur'daki Malezya genel valisine bağlı bir İngiliz hükümet temsilcisi tarafından yönetilen Malaka'ya bu dönemde çok sayıda Çin ve Hint asıllı yeni göçmen yerleşti. Bu dönemde şehir bir süre Japon işgali altında kaldı (1942-1945).

Malaka, halen Malezya Federasyonu'nun on üç eyaletinden biri olan Melaka'nın merkezidir. 1650 km² yüzölçümlü eyaletin nüfusu 652.000 (2003 tah.), şehrininki ise 161.000'dir. Günümüzde eskisi kadar değilse de yine büyük bir ticarî önem kavuşan Malaka Limanı'ndan kauçuk, baharat, kalay ve tropik ağaç kerestesi gibi Malay yarımadasının başlıca ürünleri ihraç edilmektedir. Şehirde kabuklu deniz hayvanları konserveliği başta olmak üzere çeşitli gıda sanayi kuruluşları bulunmaktadır. Malaka özellikle eski Portekiz ve Hollanda yapıları, XIX. yüzyıldan beri işlerliğini koruyan Çin çarşısı ve İngilizler'in yıktığı Portekiz kalesinin kalıntıları ile turist çekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

The Suma Oriental of Tome Pires (ed. A. Cortesao), London 1944, II, 241-246; W. Gungwu, "The Opening of Relations between China and Malacca, 1403-5", *Malayan and Indonesian Studies* (ed. J. Bastin - R. Roolvink), London 1964, s. 34-62; R. R. di Meglio, "Arab Trade with Indonesia and the Malay Peninsula from the 8th to 16th Century", *Islam and the Trade of Asia* (ed. D. S. Richards), Oxford 1970, s. 105-135; M. A. P. Meilink-Roelofs, "Trade and Islam in the Malay-Indonesian Archipelago Prior to the Arrival of Europeans", a. e., s. 137-157; K. S. Sandhu - P. Wheatley, *Melaka: The Transformation of a Malay Capital, c. 1400-1980*, Kuala Lumpur 1983; D. G. E. Hall, *A History of South East Asia*, London 1987, s. 212-213; C. O. Blagden, "Malaka", *IA*, VII, 220-221; B. W. Andaya, "Malacca", *EJ*² (İng.), VI, 207-214.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

MALAKA SULTANLIĞI

Malay yarımadasının güneybatısında XV. yüzyılın başlarında kurulan sultanlık
(bk. MALEZYA).

MALAKÂRÎ

Duvar ve kubbenin bezenmesinde kullanılan kabartmalı, renkli bir nakış tekniği
(bk. TEZYİNAT).

MALATÎ, Cemâleddin

(bk. CEMÂL el-MALATÎ).

MALATÎ, Ebü'l-Hüseyn (أبو الحسين المطي)

Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. Abdirrahmân el-Malatî et-Tarâifî el-Askalânî (ö. 377/987)

Fıkıh, kıraat ve mezhepler tarihi âlimi.

Malatya'da doğdu. Daha sonra Askalân'a yerleştiği için Askalânî, ahşap hediyelik eşya sattığı için de Tarâifî nisbeleriyle anıldı. İlk tahsil yıllarını IV. (X.) yüzyılın ilk çeyreğinde Bizanslılar, Araplar ve diğer müslüman hânedanlar arasında birkaç defa el değiştirdiği bilinen Malatya'da geçirdi. Halkın büyük kısmı buradaki kargaşadan tedirgin olup daha emni yerlere göç ederken Malatî de ailesiyle birlikte Suriye'ye gitti. Bu arada Halep, Tarablus, Harran ve Antakya gibi şehirlerde çeşitli âlimlerden kıraat okudu. Malatî'nin faydalandığı hocalar arasında Adî b. Abdülbâki, Hayseme b. Süleyman, Ahmed b. Mes'ûd el-Vezzân yer alır. Kendisinden Ebû Muhammed İsmâil b. Recâ, Ömer b. Ahmed el-Vâsîfî ve Ebû Muhammed Abdullah b. Ömer b. Abbas el-Adevî rivayette bulundular. Malatî, Ebû Bekir b. Mücâhid ve Ebû Bekir b. el-Enbârî'den arz yoluyla kıraat öğrendi. Kıraat konusunda bir kasidesi bulunan Malatî'nin geniş bilgi sahibi olduğu, Şâfiî fıkhı alanında birçok eser telif ettiği nakledilmektedir. Daha sonra Mısır'a geçen ve Askalân'a yerleşen Malatî ilmî faaliyetlerini bu şehirde sürdürdü ve burada vefat etti.

Malatî'nin görüşleri hakkında *et-Tenbih* ve *r-red* adlı eserinden bilgi edinmek mümkündür. Özellikle yed, vech gibi ha-

MALATİ, Ebü'l-Hüseyn

berî sıfatları ihtiva eden müteşâbih âyetleri teşbih ve tecsîm anlayışına yaklaştıracak tarzdaki yorumları benimseyerek nakletmesi, Haşvîlik'le tanınmış râvilerden Muhammed b. Ukkâşe ve Ebû Dâvûd es-Sicistânî'nin hadis hocalarından Ebû Âsım Huşayş b. Asram en-Nesâî'ye dayanması, ayrıca müteşâbih âyetlerin tefsirinde Mukâtil b. Süleyman'ın yolundan yürümesi kendisinin Haşvîlik'le itham edilmesine yol açmıştır. Abbâsî halifelerinden Me'mûn devrinde başlayıp Mu'tasım-Billâh ile Vâsîk-Billâh dönemlerinde devam eden halku'l-Kur'ân meselesi etrafındaki Mu'tezile baskısı Mütevekkil-Alellah zamanında kaldırılınca aynı görüşlerin aşırı bir şekilde kötülenmesi devrinde yetişmiş olan Malatî'nin bu düşüncelerini tabii karşılamak gerekir. Aslında Malatî Haşviyye telakkisini kabul eden, tecsîm ve teşbih anlayışını benimseyen bir âlim değildir. Nitekim *et-Tenbîh* adlı eserinde Râfıza grubundan saydığı fırkaların on ikincisini anlatırken onların Hişâm b. Hakem'in mensuplarından sayıldığını, Hişâm'ın da teşbih ve rafz görüşünü benimseyenlerden olduğunu belirttiikten sonra kitabın devamında Müşebbihe'yi reddedeceğini söylemektedir. *et-Tenbîh*'i neşreden Zâhid Kevserî'nin ifade ettiği gibi onun bilhassa teşbihe delâlet eden hususlarda ileri sürdüğü delillerden hareketle gerek sahih haberleri gerekse düşünce yöntemlerini kavrama hususunda kısmî bir ufuk darlığı içinde olduğu görülmektedir (s. 118). Bu hüküm onun önceki kaynaklardan rastgele alıntı yaptığı izlenimini de güçlendirmektedir. Meselâ *et-Tenbîh*'in baş tarafında zikredilen fırkalar sonlara doğru yeniden ele alınmaktadır. Bu arada Râfiziler'i sınıflandırırken daha önce bahsettiği Sebeyye'den söz etmektedir (s. 158). Bununla birlikte Ali Sâmî en-Neşşâr'ın da belirttiği gibi Malatî, İslâm kültür ve düşünce tarihinde yerini alan Haşvîlik'le ilgili belgelerin günümüze ulaşmasında önemli hizmetler ifa etmiştir (*Neş'etü'l-fikri'l-felsefi*, I, 292).

Malatî'nin zamanımıza kadar sadece yukarıda sözü edilen kasidenin birkaç beytiyle *et-Tenbîh ve'r-red* adlı eseri gelmiştir. Müellif mukaddimede eseri için "*Kitâbü't-Tenbîh* diye adlandırılan" ifadesini kullanmışsa da literatürde kitabın adı *et-Tenbîh ve'r-red 'alâ ehli'l-ehvâ'* ve '*l-bida'* şeklinde geçmektedir. Yine mukaddimeden anlaşıldığı üzere eldeki metin asıl kitabın üçüncü cüzüdür. Malatî buna, bazı aşırı grupların inkâr ettiği

hilâfet konusunun tartışıldığı, muhkem nasların ve haberlerin açıklandığı dördüncü cüzü eklediğini söylemekteyse de eldeki metnin sonunda böyle bir kısım bulunmamakta, eserin ilk iki cüzünün muhtevası hakkında da bilgi verilmemektedir. Müellif daha sonra, Hz. Peygamber'in İslâmîyet'i yayma uğruna çektiği zahmetlere örnek olarak Hudeybiye'deki Bey'atürrıdvân'ın bazı safhalarını anlatmış, ardından akaid alanında sünnetten ayrılmanın önemini vurgulayarak sünnetin bazı niteliklerini şöyle sıralamıştır: Allah'ın kazâ ve kaderine rıza göstermek, O'nun hükmüne teslim olmak, dinî tartışmalara girişmemek, mest üzerine mesh yapmak, sultana karşı isyan etmemek. Malatî eserinde, diğer mezhepler tarihi müelliflerinde olduğu gibi sihhati sabit olmayan yetmiş iki fırka hadisindeki sayıya sadık kalmak için mezhepleri çeşitli şekillerde tasnif etmiş, bu arada farklı tasnif ve tekrarlardan da kurtulamamıştır.

Müellif Râfıza başlığı altında ele aldığı Şii grupları on sekiz kola ayırmış, sonuncu olarak zikrettiği Zeydiyye'yi de kendi içinde dörde ayırırken dördüncü grubun Bağdat Mu'tezilesi'ni oluşturduğunu söylemiş, ardından Basra Mu'tezilesi'ne temas etmiştir. Mürcie'nin fikirlerine dört sayfalık bir yer ayırdıktan sonra Hâricîler'in on tâli fırkasını görüşleriyle birlikte kısaca sıralamıştır. Kitabın bu kısmında Kur'an'daki müteşâbih âyetlere bir bölüm ayrılmıştır. Önce, hemen hepsi kıyamete ilgili olan ve ilk bakışta çelişkili gibi görünen muhtelif âyetler arasında gerçekte bulunan uyum Mukâtil b. Süleyman'dan naklen anlatılmış, ardından bazı âyetlerin, bağlantıları ve ifadede yer alışı açısından farklılık arzeden içeriklerinde bir çelişkinin bulunmadığı yolunda çeşitli yorumlar zikredilmiştir. Müellif bu yorumların sonunda, bazı kimselerin nastan uzaklaşarak art niyetlerinin yönlendirdiği fâsîd istidlâllerle ileri sürdükleri eleştirilerin ilmi bir değerinin bulunmadığını belirtmiştir. Onun söz konusu ettiği ve "müteşâbih âyetlerin tefsirinden seçilip özetlenen bir tomar" dediği 150 civarındaki âyet, IV. (X.) yüzyılda Kur'an konusundaki tartışmalar hakkında önemli ipuçları vermektedir. Eserde daha sonra sünnete uyma ve Kaderiyye başta olmak üzere bid'at ehline temayül göstermeme hususunda öğütler verilir.

Eserin ikinci yarısında fırkaların anlatılmasına devam edilmiş ve kollarıyla birlikte yetmiş ikiye ulaşan mezheplerin esasını Zenâdika (beş), Cehmiyye (sekiz), Ka-

deriyye (yedi), Mürcie (on iki), Râfıza (on beş) ve Harûriyye'nin (yirmi beş) oluşturduğu belirtilmiştir. Ardından Zenâdika'nın bazı gruplarına temas edilmiş ve Cehmiyye'ye ait görüşlerin tenkidine geniş bir yer ayrılmıştır. Daha sonra Mürcie ve Râfıza hakkında yeniden bilgi verilmiş, görüşleri açısından Mu'tezile'ye benzeyen Kaderiyye ve Harûriyye adı altında tekrar Hâricîler anlatılmıştır.

et-Tenbîh, mezhepler tarihi literatürünün henüz gelişmediği bir dönemde yazıldığı için sonraki eserlerle birçok konuda farklılık arz etmektedir. Fırka isimlerinin tesbiti, Zeydiyye'nin İmâmiyye fırkaları içinde gösterilmesi, Bağdat Mu'tezilesi'nin Zeydiyye fırkası olarak değerlendirilmesi, Sufriyye'nin Ziyâd b. Asfar yerine Mühelleb b. Ebû Süfure'ye nisbet edilmesi, Mu'tezile'nin ismini Hasan b. Ali'den ayrılanlardan almış olduğu gibi bilgi yanlışları içermesi veya tartışmalı konularda kesin hüküm verilmesi, önemli meselelerin tesbitinde zayıf rivayetlere dayanılması gibi hususlar dikkat çekmektedir. Bununla birlikte eser, IV. (X.) yüzyılda rivayetlere dayanan bir âlimin fırkalarla ilgili düşüncelerini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. *et-Tenbîh*'in ilk neşri S. Dederling (İstanbul 1936), ikincisi Zâhid Kevserî (Kahire 1368, 1388/1968) tarafından gerçekleştirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Malatî, *et-Tenbîh ve'r-red* (nşr. S. Dederling), İstanbul 1936, neşredenin girişi, s. v-y; a.e. (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Kahire 1368/1948, tür.yer.; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. c-ç; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk* (Amrî), LI, 71 vd.; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Tahrân 1965, IV, 633-635; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ*, II, 657-658; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), III, 77-78; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 67; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 348; Ali Sâmî en-Neşşâr, *Neş'etü'l-fikri'l-felsefi fi'l-İslâm*, Kahire 1977, I, 292; II, 389-390; R. Sthrotmann, "On the History of Islamic Heresiology", *IC*, XII (1938), s. 10-16; Mevlüt Özler, "Malatî, Hayatı, Eserleri ve İtikadî İslâm Fırkalarına Bakışı", *Ekev Akademi Dergisi*, I/2, Erzurum 1998, s. 127-145.

MUSTAFA ÖZ – AVNİ İLHAN

MALATYA

Doğu Anadolu bölgesinde şehir ve bu şehrin merkez olduğu il.

Şehirle aynı adı taşıyan ovanın güney kısmında deniz seviyesinden 910-950 m. yükseklikte yer alır. Malatya aynı zamanda önemli yolların kesiştiği bir noktada bulunduğu tarih boyunca geçiş güzergâhı olarak ilgi çekmiştir.